

Nataša Bajić-Žarko, *Split kao trgovačko i tranzitno središte na razmeđu istoka i zapada u 18. stoljeću*, Književni krug, Biblioteka znanstvenih djela, knj. 135., Split, 2004., 275 str.

Split u posljednjem stoljeću mletačkoga gospodstva nad istočnim Jadranom, njegove gospodarske smjernice i uloga u posredničkoj trgovini između istoka i zapada, zahtjevnost je i istodobno izazovna istraživačka tema koja iziskuje predan rad na proučavanju arhivskoga gradiva iz hrvatskih i inozemnih pismohrana. Knjiga koju ovdje predstavljam, rad dr. sc. Nataše Bajić-Žarko, dugogodišnje proučateljice splitske i dalmatinske gospodarske povijesti u ranom novovjekovlju, donosi nam zaokruženu, cjelovitu i preglednu sliku o tome dalmatinskom gradu, njegovu izrastanju među vodeća onodobna mletačka gospodarska uporišta na hrvatskoj obali, o njegovoj multikulturalnosti i bogatstvu društvenog života, o trgovcima, poduzetnicima, kapetanima i parunima brodova, kao i o općim sastavnicama društvenoga života grada Splita tijekom XVIII. stoljeća.

U uvodnoj cjelini (5.-14.) autorica razlaže dosadašnje spoznaje historiografije koja se bavila proučavanjem gospodarske povijesti Dalmacije i utjecajima državnoga gospodarskog sustava, posebice izdvajajući radove Grge Novaka, Šime Peričića i Tomislava Raukara. Upozoreno je i na arhivske fondove koji su uporabljeni u ovom djelu (arhiv splitsko-trogiške obitelji Garagnin, izvozne dozvole splitske luke 1752.-1781. godine, podaci iz bilježničkih spisa i dr.), a koji potječu iz pismohrana, muzeja i knjižnica u Splitu, Zadru i Mlecima. Cilj je rada, kako autorica i sama naglašava, "otkrivanje novih spoznaja o gospodarskim prilikama u Splitu kojemu je u 18. st. trgovina bila temelj svekolikog napretka jer se gospodarski prosperitet, posebice u drugoj polovici 18. st., odrazio ne sve oblike života" (8.).

U povijesno ozračje Splita u doba mletačke uprave uvode nas cjeline o općim političkim, gospodarskim i društvenim prilikama u Dalmaciji i Splitu od 1420. do 1797. godine, kao i pregledan prikaz državne politike mletačke središnjice prema gospodarstvu Dalmacije (15.-30.). Razvidno je, o čemu autorica pomno kazuje, kako je Dalmacija činila važnu sastavnicu mletačkih prekomorskih stečevina, koju je – kao država strogo centralizirane vlasti – nastojala uklopiti (odnosno podrediti) u svoj gospodarski sustav. Iako je Mletačka Republika nizom zabrana i odredaba glede trgovine dalmatinskih gradova težila gospodarske veze dalmatinskih trgovaca ponajprije usmjeriti prema mletačkom tržištu na Rialtu, činjenica jest da su je okolnosti često primoravale na fleksibilnost i ublažavanje strogih zakonskih propisa. Jednako tako, mletačka je gospodarska politika snažnije pogađala one dalmatinske komune čiji su proizvodi imali veću važnost u gospodarskom ustroju Republike svetoga Marka (primjerice grad Zadar i proizvodnja zadarske i paške soli, strogo nadzirana od mletačke uprave).

Split kao jedno od neprijeporno važnih žarišta mletačke posredničke trgovine imao je u projektima tvoraca mletačke gospodarske politike ulogu tranzita između zemalja pod osmanlijskom vlašću i Mletačke Republike, ali i Zapada uopće. Gradnja lazareta u Splitu (1592. godine) – jednog od najvećih zdanja takve vrste na mletačkom državnom teritoriju – upravo je bila jedna od ključnih mjera kojom su Mlečani težili potaknuti gospodarski razvoj Splita. Podrobno prikazujući nastanak (uloga Danijela Rodrige), ustroj i djelovanje splitskog lazareta, autorica naglašava njegovo značenje u posredničkoj trgovini između Istoka i Zapada, ali i ulogu u sprječavanju zaraza – kužnih pohara – koje su u stjecištima učestalih trgovačkih doticaja bile neminovnost ("Značenje lazareta na Mediteranu", 31.-52.; "Splitski lazaret", 53.-74.). Lazaret je uskoro izrastao u jedno od najprepoznatljivijih onodobnih zdanja Splita, posebno dojmljiv stranim pohoditeljima, a trgovački život koji je inicirala uspostava splitske skele stubokom je promijenio izgled i život-

no svakodnevlje grada Splita kojemu su tada bili otvoreni svi preduvjeti za snažan gospodarski razvoj. Iako iznimno važan za gospodarski napredak Splita, lazaret je bio i izvoriste zaraza – kužnih pohara koje su Split u XVIII. stoljeću pogađale čak u tri navrata (1731.-1732., 1763.-1764. i 1784. godine). Najpogubnija je bila pohara 1784. godine, koja je gotovo prepolovila gradsko stanovništvo, a lazaret poradi potpune izolacije privremeno pretvorila u grad unutar grada (“Kučne epidemije kao uzročnici zastoja u trgovini u pojedinim razdobljima 18. st.”, 75.-86.).

U sljedećim poglavljima autorica se posebno bavi oblicima trgovačkog prometa u Splitu u XVIII. stoljeću. Posebna je pažnja usmjerena na uvoznu trgovinu, karavanski promet koji je dotjecao iz osmanlijskih područja (ponajprije iz Bosne), donoseći u Dalmaciju i dalje na zapad kože, krzna, vosak, vunu, poljoprivredne proizvode, bakar i željezo. Napominje se kako su početkom XVIII. stoljeća uvozno-izvoznu trgovinu prema Splitu vodili muslimanski trgovci, dočim se od sredine i u drugoj polovini istoga stoljeća sve više zapažaju Židovi, posebice specijalizirani za trgovinu voskom, kožama, vunom i željezom (“Uvozna trgovina: karavane”, 87.-119.). Kad je riječ o pomorskoj trgovini (121.-159.), posebno je važnu ulogu imala obitelj Garagnin, zasigurno tada jedna od najimućnijih splitskih, ali i dalmatinskih, obitelji. Na osnovi građe iz obiteljskog arhiva Garagnin podrobno je predstavljena njihova svestrana trgovačka i poduzetnička djelatnost (zakup duhana, trgovina žitom i drugom robom, brodarstvo i trgovina s Mlecima, Levantom i grčkim područjem), kao i uloga u unaprjeđenju splitskoga i dalmatinskog poljodjelstva i obrta. Osim iznimno razvijene i vreline posvjedočene splitske trgovine s Mlecima, u knjizi se pozornost pridaje i drugim, stoljećima tradicionalnim odredištima dalmatinskih pomoraca i trgovaca – gradovima i lukama Papinske države i Napuljskoga Kraljevstva. Zahvaljujući razvijenoj tranzitnoj trgovini, u Splitu XVIII. stoljeća cvale su i obrtničke djelatnosti, posebice kožarska struka, ali i kovački, bačvarski, građevinski, drvodjeljski, krojački i drugi obrti (“Obrtnička djelatnost”, 161.-168.).

U završnom poglavlju knjige obrađuje se “Trgovačka djelatnost u Splitu” (169.-189.). Na konkretnim primjerima, potvrđenim obiljem arhivske građe, predložena je struktura trgovačko-poduzetničkog sloja u Splitu, struktura robnog prometa te značenje sajma (*fiera*) sv. Dujma koji je svakoga 7. svibnja u godini bio jedan od najvažnijih društvenih događaja u gradu, a svoju je tradiciju zadržao i do najnovijeg doba.

Na kraju knjige su zaključne riječi autorice (191.-196.), popis uporabljenih kratica (197.), pregled izvora i literature (198.-208), prilozi (209.-220.), sažetci na engleskom i talijanskom jeziku (221.-225.), kazala osobnih imena, zemljopisnih naziva i pojmova (229.-273.) i sadržaj (275.).

Knjiga Nataše Bajić-Žarko vrijedan je, na arhivskim vrelinama i spoznajama historiografije utemeljen prinos proučavanju gospodarskog života grada Splita u XVIII. stoljeću. Podrobnim iščitavanjem i raščlambom dostupnih podataka autorica je ocrtala važnost Splita u balkansko-sredozemnom prometu u posljednjem stoljeću mletačke dominacije nad hrvatskom obalom te ujedno ispravila i dopunila spoznaje dijela hrvatske historiografije koja je nerijetko u mletačkoj gospodarskoj politici prema Dalmaciji isključivo vidjela negativne i za razvoj naših gradova izrazito pogubne strane.

Lovorka Čoralić